

Список літератури

1. Jefferson T. The Case against Paramilitary Policing, Philadelphia: Open University Press., 1990.
2. Reiner R. The Politics of the Police. Second edition, New York, Harvester Wheatsheaf, 1992.
3. Alderson J. Principled Policing. Protecting the Public with Integrity. Winchester: Waterside Press, 1998.
4. Emsley C, The English Police: a political and social history, 2nd Edn., London: Longman 1996.
5. Della Porta, D., Reiter H. Policing Protest. The control of Mass Demonstrations in Western Democracies. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998.
6. Lofthouse M. (1996) The Core Mandate of Policing in Critcher, C. and Waddington, P. Policing public order: theoretical and practical issues, Aldershot: Avebury, 1996.
7. Rosenbaum, D. The Challenge of Community Policing. Testing the Promises, London: SAGE Publications, 1994.
8. Trojanowicz R. Carter D. The Philosophy and Role of Community Policing, 1988. <http://www.ssc.msu.edu/~cj/cp/cpphil.html>.

І.Т. Лі

ДІАЛЕКТИЧНА ЄДНІСТЬ І ПРОТИРІЧЧЯ ПРИНЦИПІВ НЕЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ І ПРАВА НА САМООБОРОНУ

У даній роботі пропонується до розгляду проблема співвідношення двох принципів міжнародного привселюдного права: принципу незастосування сили або погрози силою і права держав на самооборону. Якщо розглядати ці два принципи ізольовано, то ми можемо побачити, що вони знаходяться в діалектичній єдності і при цьому вступають один з одним у діалектичне протиріччя.

Тільки на рубежі XIX і XX ст., пізнавши жадливість попередніх війн і передчуваючи світову війну, людство почало замислюватися над проблемами обмеження і заборони війн, найбільш жорстоких засобів і методів ведення війни, і цілим рядом суміжних проблем. Все це призвело до того, що такі обмеження і заборони були сформульовані в цілому ряді документів. На I і II Гаагських конференціях світу була, зокрема, прийнята Конвенція про мирне рішення міжнародних сутичок від 5(18).10.1907р. [1, С.414-417].

Після закінчення Першої світової війни, принципи незастосування сили і права на самооборону були закріплені в ст.ст.1 і 2 Паризької угоди про відмову від війни в якості знаряддя національної політики (пакт Бріана-Келлога) від 27.08.1928р. Ст.1 Пакту Бріана-Келлога говорить: "Високі Сторони, що Договорюють, урочисто заявляють від імені своїх народів по приналежності, що вони засуджують звернення до війни для врегулювання міжнародних суперечок відмовляються від неї у своїх взаємних відношеннях у якості знаряддя національної політики". У ст.2 визначалося, що розв'язання суперечок або конфліктів повинно проводитися мирними засобами.

Принципам незастосування сили і права на самооборону присвячений ряд положень Статуту Ліги Націй. Так, ст.12 ставила за обов'язок державі не удавати до війни доти, поки не використані певні мирні засоби [2, С.797-811].

Положення цих принципів були закріплені в Статутах Нюрнберзького і Токійського трибуналів і їхніх вироках.

З нині чинних джерел, що нормативно закріпили принципи незастосування сили і права на самооборону, на перше місце, природно, варто поставити Статут Організації Об'єднаних Націй. Положення даного принципу визначені в п.4 ст.2, ст.ст.41, 42, 51, інших статтях глави VII Статуту ООН [2, С.7-33].

Легальна дефініція принципу незастосування сили міститься в п.4 ст.2 Статуту ООН, де, зокрема, говоряться: "Всі члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в їхніх міжнародних відношеннях від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим способом, несумісним із Цілями Об'єднаних Націй" [2, С.7-33].

Про важливість даних принципів у справі запобігання війни, свідчить той факт, що Преамбула Статуту починається з проголошення того, що "народи Об'єднаних Націй" визначають головною ціллю створення ООН: "позбавити прийдешні покоління від лиха війни" [2, С.7-33].

Устав ООН передбачає такі можливі варіанти застосування сили: 1) використання державою права на самооборону, після того, як у відношенні її був зроблений акт агресії і ця держава [що зазнала агресію] офіційно повідомила про факт агресії Раду Безпеки ООН, і 2) два можливих випадки вживання заходів із боку Ради Безпеки ООН у випадку а) застосування сили або б) погрози силою з боку якоїсь держави [агресора].

Нормативно-правовими основами для таких дій служить, по-перше, ст.42 Статуту ООН, де передбачено, що "якщо Рада Безпеки вважає, що міри, які передбачені в ст.41 [тобто, міри, які не пов'язані з використанням збройних сил], можуть виявитися недостатніми, він уповноважується починати такі дії повітряними, морськими або сухопутними силами, які виявляться необхідними для підтримки або відновлення міжнародного миру і безпеки. Такі дії можуть включати демонстрації, блокаду й інші операції повітряних, морських або сухопутних сил Членів Організації" [2, С.7-33].

Іншою нормативно-правовою підставою для застосування сили або погрози силою служать положення ст.51 Статуту ООН, в яких говориться, що "дійсний Статут ні в якій мірі не торкається невід'ємного права на індивідуальну або колективну самооборону, якщо відбудеться збройний напад на Члена Організації, доти поки Рада Безпеки не прийме мір, необхідних для підтримки міжнародного миру і безпеки" [2, С.7-33].

Крім Статуту ООН, ці принципи знайшли нормативне закріплення в цілому ряді міжнародно-правових джерел

Манільська декларація про мирне розв'язання міжнародних суперечок, 15.11.1982р. [2, С. 811-816];

Декларація про посилення ефективності принципу відмови від погрози силою або її застосування в міжнародних відношеннях, 18.11.1987р. [2, С.103-110];

Принципи врегулювання суперечок і положення процедури НБСЄ з мирного врегулювання суперечок, 8.02.1991р. [2, С.821-829];

Результати Наради НБСЄ з мирного врегулювання суперечок, 12-23.10.1992р. [2, С.829-830], інших нормативних документах.

Право на самооборону, як інша сторона медалі стосовно принципу незастосування сили, нормативно закріплене в ст.51 Статуту ООН, де воно визнається як “невід’ємне”: “дійсне Статут ні в якій мірі не торкається невід’ємного права на індивідуальну або колективну самооборону, якщо відбудеться збройний напад на Члена Організації” [2, С.7-33].

Проте Устав ООН не містить окреме формулювання принципу права на самооборону. Серед існуючих доктринальних визначень, найбільш точним рекомендується таке визначення цього принципу: “Право на самооборону належить державі - жертві нападу. Воно вирішує питання про порядок його використання. Воно повинно оголосити про факт нападу і негайно сповістити про це Раду Безпеки ООН. Відсутність такого повідомлення може розглядатися як свідчення того, що держава не вважає, що мова йде про самооборону” [3, С.251].

Діалектична єдність принципу незастосування сили або погрози силою і принципу, що закріплює право на самооборону полягає в тому, що ці два принципи нерозривно пов’язані один з одним, доповнюють один одного, подібно двом сторонам однієї медалі. Розвиток технології, ускладнення суспільних відносин призводить до того, що з’являються все нові й нові особливості, що характеризують той або інший принцип. Поява якоїсь нової якісної характеристики у одного з цих принципів, автоматично означає появу аналогічної характеристики у іншого принципу, тільки з протилежним знаком.

Можна навести такий приклад діалектичної єдності цих двох принципів: дослідження, що проводяться в області систем протиракетної оборони призвели до висновку про економічну недоцільність створення і розгортання таких систем і необхідності їх обмежень [4]. Це призвело до укладання в 1972 році Угоди між СРСР і США про обмеження систем протиракетної оборони [5, С.528-532]. Таким чином, у суспільних відносин з оборони держави з’явилася якісно нова характеристика (став технічно можливим захист держави і її союзників від ракетно-ядерного нападу). Якщо розглянути цю ситуацію під кутом зору принципів міжнародного права, то можна побачити таке. Реалізуючи принцип права на самооборону, держава, одночасно реалізує і принцип незастосування сили, але вже з боку іншої держави (тобто реалізує принцип незастосування сили з протилежним знаком: незастосування сили по відношенню до самої себе). Це очевидно, оскільки розгортання однією стороною широко-масштабної системи ПРО (реалізація принципу права на самооборону) істотно утруднить застосування ракетно-ядерної зброї іншою стороною (що істотно утрудняє застосування цією іншою стороною сили і, таким чином, сприяє реалізації принципу незастосування сили).

А діалектичне протиріччя принципу незастосування сили або погрози силою і принципу, що закріплює право на самооборону полягає в тому, що ці два принципи є антагоністами, цілком виключають один одного в сенсі їх застосування, оскільки тій або іншій державі може бути дана тільки одна оцінка: або

“агресор”, або “сторона, що зазнала напад” (“сторона, що захищається”). Безсумнівною допомогою у розв’язанні цієї проблеми може зробити резолюція ООН від 14.12.1974р. “Визначення агресії” [5, С.199-202].

Міжнародне життя, як і життя взагалі неоднозначне і повне протиріччя. У ньому не існує ідеальних, книжкових, академічних варіантів рішення тих або інших проблем. І в питанні протиріччя принципу незастосування сили або погрози силою і принципу, що передбачає право на самооборону практично ніколи не існувало однозначного рішення, хто ж усе таки виступив агресором у тому або іншому конфлікті, а хто оборонявся.

Тому, на нашу думку, це протиріччя впливає в кожному конкретному випадку вирішувати шляхом ретельного аналізу всіх обставин кожного конфліктного випадку. Приймати ж рішення з такого роду питань повинний, на наш погляд, тільки компетентний і авторитетний міжнародний судовий орган. У даному випадку, як і у випадку протиріччя принципів мирного дозволу міжнародних суперечок і принципу непорушності меж, неодмінною і цілком обов’язковою умовою є забезпечення абсолютної незалежності, неупередженості такого судового органа, з однієї сторони. А з іншого боку, існує необхідність наділення такого міжнародного органа обов’язковою юрисдикцією, визнання його вищим органом на планеті. Саме в силу цих обставин (найвищої сили рішень даного органа; неможливості, або істотних, принципових труднощостей, що не дадуть можливості оскаржити або опротестувати такі рішення; принципового, “по визначенню”, відсутності якогось апеляційного органа) необхідне дуже серйозне, усебічне, глобальне підготування створення такого органа, а, скоріше, перетворення в такий орган Міжнародного суду ООН. Крім того, необхідний найсуворіший механізм контролю за цим органом.

Підводячи результат нашого дослідження, можна зробити висновок про те, що принципи права, міжнародного права не є якоюсь уможливною конструкцією. Принципи пронизують усю правову систему і дійсно управляють усім правовим життям. У недавньому минулому в силу панування вузьконормативного розуміння права, мала місце недооцінка принципів права, міжнародного права, їхньої ролі і значення.

Тому сьогодні вивчення принципів права, міжнародного права на теоретичному рівні, підвищення їхньої ролі і значення на практиці являється немаловажним чинником, що буде сприяти реформуванню правової системи в Україні, інших державах СНД, чинником, що сприяє перетворенню України в справді правову державу.

Надійшла до редколегії 16.08.1999

Список літератури:

1. Международное публичное право. Сборник документов. Т.1. М., 1996.
2. Действующее международное право. В 3-х т. Т.1. М., 1996.
3. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. М., 1996.
4. Космическое оружие: дилемма безопасности. - М., 1986.
5. Действующее международное право. В 3-х т. Т.2. М., 1996.